

УДК 355.48(477.8+437):070.1«1944/1945»

© *Володимир ТРЕТЯК*

ВОЄННА КАМПАНІЯ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬК НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ТА ДОЛЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРЕСИ 1-го УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ) (1944 – 1945 рр.)

На основі преси 1-го Українського фронту розглянуто воєнну кампанію радянських військ на території Чехословаччини; простежено еволюцію радянської пропаганди у висвітленні відносин між СРСР і Чехословацькою республікою; досліджено механізми приєднання Карпатської України до УРСР.

Ключові слова: *військова преса, 1-й Український фронт, Чехословаччина, СРСР, Карпатська Україна.*

Друковане слово посідає особливе місце в комплексі джерел, адже містить найбільш широку та різновекторну інформацію. Якщо інші, навіть систематизовані документальні джерела, подають здебільшого цілеспрямовану інформацію, як правило однотипну, то преса за своєю природою, чинниками, які її формують, за мотивами й причинами організації того чи іншого матеріалу та публікацій, за багатолікістю авторського складу – джерело комплексне та різнобічне. Преса є провідником державної пропаганди на рівні основної маси населення країни, демонстрантом офіційної позиції уряду або, навпаки, покликана приховувати від громадськості справжню суть політичних вчинків можновладців.

Особливо актуальною як джерело інформації в ході дослідження збройних конфліктів є армійська преса, адже її дописувачі перебувають на передньому краї подій та оперативно подають відомості про хід бойових дій, рішень і заходів, ухвалених можновладцями, внутрішньополітичного життя країн-учасниць цих конфліктів, зовнішньополітичної ситуації.

Дослідження подій на теренах Карпатської України в першій половині ХХ ст. на основі великого масиву архівних документів нині є досить ґрунтовним. На особливу увагу в цьому контексті заслуговують праці М.М. Вегеша, це питання ретельно розглядається в таких працях, як «Політична історія України ХХ століття у 6 томах», «Україна: політична історія ХХ – початок ХХІ століття», «Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду» тощо [2; 4; 19; 21; 34].

Мета запропонованого дослідження – на основі періодики 1-го Українського фронту простежити геополітичні процеси на території Чехословаччини

та, зокрема, Карпатської України в ході воєнної кампанії Червоної армії в 1944 – 1945 рр.

Війська 1-го Українського фронту впродовж 1944 – 1945 рр. на просторах Чехословаччини у взаємодії з військами 4-го Українського фронту брали участь у Східно-Карпатській стратегічній наступальній операції, зокрема в Карпатсько-Дуклінській (08 вересня – 28 жовтня 1944 р.), а також провели Празьку наступальну операцію (5 – 12 травня 1945 р.), яка стала останньою стратегічною операцією Червоної армії під час німецько-радянського протистояння.

На відміну від Польщі, Чехословаччина не мала із СРСР жодних територіальних конфліктів. Відносини між керівництвом двох держав мали дружній характер, які повсякчас декларувала радянська пропаганда. Так, часопис 1-го Українського фронту «За честь Батьківщини» розкривав своєму читачеві офіційну позицію радянського керівництва – СРСР ніколи не визнавав рішень, прийнятих у Мюнхені 2 та 4 жовтня 1938 р., а радянський уряд не мав жодного стосунку до конференції та її рішення в Мюнхені. Напроти, 18 березня 1939 р. у своїй ноті Радянський Союз заявив, що входження Чехії та Словаччини до складу німецької імперії суперечить загальновизнаним нормам міжнародного права та справедливості або принципу самовизначення народів. Керівництво СРСР викрило розбійницькі акти гітлерівської шайки загарбників та її посібників – Гаха – Хвалковського, які підписали з Гітлером 15 травня 1939 р. берлінську угоду та передали Чехословаччину в руки її катів [18]. На сторінках газети «За победу» 40-ї армії, яка в складі 1-го Українського фронту брала участь у визволенні Лівобережної України, битві за Дніпро, визволенні Києва, а також у Празькій наступальній операції, писали, що СРСР та Чехословаччина пов'язані традиційною дружбою, закріпленою договором про взаємодопомогу від 16 травня 1935 р., договором про спільну боротьбу проти Німеччини від 18 липня 1941 р., договором про дружбу від 12 грудня 1943 р. [31]. Фронтове видання опублікувало звернення Д.З. Мануїльського до громадськості про те, що договір від 12 грудня 1943 р. є втіленням справжнього змісту взаємовідносин СРСР із сусідніми малими народами, котрі побудовані на основі взаємної довіри, поваги та дружби. Цим договором радянський уряд наголосив, що хоче мати на своїх кордонах дружні держави, а не країни-гангстери на кшталт «беківської» Польщі, які ставали б клоакою антирадянських інтриг та вогнищем нових війн [13].

9 квітня 1944 р. газета «За честь Батьківщини» на своїх шпальтах розмістила наказ Верховного Головнокомандувача командувачу військ 1-го Українського фронту Маршалу СРСР Г.К. Жукову, у якому йшлося про те, що напередодні війська фронту завдали поразку ворогу в передгір'ї Карпат, вийшли на державний кордон із Чехословаччиною та Румунією на ділянці протяжністю близько 200 км. Переслідуючи відступаючого ворога, війська фронту оволоділи м. Серет та захопили понад 30 інших населених пунктів на території Румунії [28].

У ці дні згадуване видання повідомило своїм читачам, що 11 квітня в Лондоні відбувся мітинг громадян Чехословаччини з нагоди виходу Червоної армії на кордон їхньої країни. На зібранні виступили представники чехословацького емігрантського уряду, зокрема міністр національної оборони Інгр, заступники голови державної ради Лаушман, Пауляні-Тот та інші. Згідно з результатами зборів громадськість ухвалила звернення, у якому йшлося про те, що чехословацький народ переходить від пасивної боротьби до активної: «Ми вітаємо Червону армію та Чехословацьку військову частину, вас, борці в країні, гідні пращурів-гуситів. Ви прокладете шлях до свободи через ворожі ряди, щоб наш прапор, який зараз майорить у Карпатах, майорів би на верхівках Крконошських гір» [15].

Періодика 1-го Українського фронту також приділяла значну увагу висвітленню кореспонденції керівників СРСР та Чехословаччини. Зокрема, на передовицях фронтового часопису редакція впродовж середини березня розміщувала листи керівників чехословацького емігрантського уряду в Лондоні. Так, голова уряду Чехословаччини Я. Шрабек у зверненні до Й. Сталіна стверджував, що чехословацький народ та його керівництво ніколи не забуде про цей історичний визвольний акт союзних братніх народів СРСР. Із великою увагою ми стежимо за подальшим розвитком подій у ході яких, коли чехословацький народ та Чехословацька бригада разом із переможною Червоною армією ведуть боротьбу за повне визволення своєї держави від спільного ненависного ворога. Жертви, принесені в цій боротьбі, ще більше зміцнять давню та міцну дружбу народів обох держав. Президент Чехословаччини Е. Бенеш зазначав, що Червона армія, а з нею і Чехословацька бригада, вступаючи на землю нашої Батьківщини, отримує нову велику перемогу над нашим спільним ворогом та приносить нашому народу свободу й надію на щастя та безпеку в майбутньому. Спільні випробування й теперішня наша спільна боротьба гарантують постійність нашого союзу як на сьогоднішній день, так і для всього нашого майбутнього. У відповідь на це господар Кремля запевняв, що поділяє впевненість у тому, що дружба двох держав буде міцнішати в історичних боях проти спільного ворога і що ця боротьба наших народів невдовзі призведе до відновлення свободи і незалежності Чехословаччини [5; 6].

Важливою обставиною було й те, що у складі 1-го Українського фронту діяла Чехословацька бригада. По-перше, це був потужний інструмент у руках радянської пропаганди у спробі поширення ідеї братерства всіх слов'янських народів; по-друге, наявність такого військового утворення у складі радянських Збройних сил, у разі виникнення будь-яких розбіжностей між союзниками з приводу перебування радянських військ на території Європи, давало змогу керівництву СРСР заявляти, що визволення Чехословаччини є справою її громадян, а Червона армія виступає лише як помічник; по-третє, створення підконтрольних СРСР національних збройних формувань країн Східної Європи, на кшталт Війська Польського, давало змогу радянському керівництву втілювати в життя свої геополітичні прагнення на території цих держав, адже в будь-який момент ці сили могли стати основою місцевих органів влади. Загалом уся ця

політика була спрямована на те, аби створити навколо Радянського Союзу німб дружніх держав із урядами підконтрольними СРСР.

Невипадково поряд з епістоляріями керівництва Чехословаччини газета «За честь Батьківщини» опублікувала розлогого листа командувача Чехословацької бригади генерала Л. Свободи командувачу військ 1-го Українського фронту Маршалу Радянського Союзу Г. Жукову, у якому йшлося про те, що «всі ми, чехословацькі солдати, маємо найщиріші почуття щодо ввірених Вам військ, щодо всієї Червоної армії та її командування, а також до радянського уряду на чолі з його геніальним вождем і полководцем Сталіним, до усього радянського народу, за ту допомогу, яку він надав нам та всім слов'янським народам Чехословаччини у справі відновлення свободи та незалежності нашої Батьківщини. Факт, що ввірені Вам війська приступають до своєї подальшої найпочеснішої місії – визволення поневолених слов'янських народів» [14].

Надаючи історичну довідку про Чехословаччину, той самий часопис закцентував увагу читачів на історії Чехословацької бригади: «"Правда переможе" – такі слова викарбувані на бойовому прапорі Чехословацької військової частини в СРСР, якою командує генерал Свобода. Вона героїчно билася під Харковом, під Києвом. Хоробрі чехословаки знали, що їхній шлях лежить до Праги» [38].

Радянське керівництво завдяки військовій періодиці всіляко намагалося пропагувати тему дружби, а також спільної боротьби радянських та чехословацьких військовослужбовців для максимальної інтеграції чехословацького військового утворення в радянські процеси. Зокрема, після того як 4 травня 1944 р. через мілітарну пресу було оприлюднено оголошення Раднаркому СРСР про випуск Третього державного військового займу на суму 25 млрд крб строком на 20 років, наступного дня на шпальтах часопису «За честь Батьківщини» була розміщена розповідь бійця Чехословацької бригади про те, що гітлерівські загарбники знищили Чеський Малин Рівненської області. 374 чехи, переважно жінки і діти, були спалені живцем. Офіцери й бійці 1-ї окремої Чехословацької бригади в СРСР зібрали 500 тис. крб та чималу кількість золотих монет. Кошти були внесені на будівництво танкової колони «Чеський Малин», пропозицію про збір коштів вніс боець Мішак. Його дружина та двоє дітей загинули в Чеському Малині. На зборах Мішак передав командирі три золоті каблучки, брошку й заявив: «Ці коштовності належали моїй родині. Я їх знайшов у спаленому сараї, де шукав залишки моєї дружини та дітей. Сьогодні я передаю це золото на будівництво танкової колони, щоб помститися за вбивство моєї родини» [3; 30].

На початку травня 1944 р. часопис 1-го Українського фронту «За честь Батьківщини» виклав стенограму прес-конференції для радянської та іноземної преси, у якій заступник народного комісара іноземних справ А.Я. Вишинський виголосив заяву про те, що з ініціативи чехословацького уряду мали місце перемовини між СРСР та Чехословаччиною щодо угоди на випадок вступу союзницьких військ на територію Чехословаччини. Проект передбачав, що

верховна влада, а також відповідальність у справах ведення війни будуть належати Головнокомандувачу радянських військ, керівництво визволеними територіями здійснюватиметься представниками чехословацького уряду згідно з місцевим законодавством. Одним із завдань чехословацької адміністрації було активне сприяння адміністрації радянського Головнокомандувача в Чехословаччині відповідно до її потреб та бажань [18]. 9 травня військова періодика 1-го Українського фронту поінформувала громадськість про те, що напередодні в Лондоні відбулося підписання цього документа від Радянського Союзу послом СРСР при уряді Чехословацької республіки В.З. Лебедевим та виконувачем обов'язків голови Міністерства іноземних справ Чехословаччини Г. Ріпкою, після чого останній заявив, що Червона армія завершує підготовку до свого останнього рішучого наступу. Чехи мають виконати свій обов'язок стосовно країни й своїх союзників, надаючи повне сприяння російським військам [8; 20].

Утім, незважаючи на гучні заяви з обох сторін, на тривалий час на цій лінії німецько-радянського протистояння запанувало затишшя, а основні дії радянські війська перенесли на інші ділянки фронту. У цей час преса 1-го Українського фронту зрідка повідомляла читачів про дії повсталих словацьких військових частин та партизанів, на кшталт: «Чехословацькі війська біля Вруткі і Нітра 4 вересня знищили 27 ворожих танків. Тривають бої за Трстенік, Лученець і Левочу, які з 1938 р. перебувають у руках угорців. На північ від Тренчіна на військовому заводі «Шкода» в Дубніці відбуваються тяжкі бої» [33].

Активні бойові дії на цьому напрямі були відновлені 8 вересня 1944 р., коли війська 1-го та 4-го Українських фронтів почали наступ у ході Східно-Карпатської наступальної операції. По суті, вона завершила визволення Радянської України.

У середині жовтня газета 40-ї армії «За перемогу» опублікувала послання голови Президії ВР УРСР М. Гречухи, Голови РНК УРСР М. Хрущова, секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка Голові ДКО Й. Сталіну із вдячністю в день повного визволення Радянської України від гітлерівських загарбників [23]. У тому ж часописі в рубриці «На допомогу агітатору» в нарисі «Торжество Советской Украины» автор зазначав, що 14 жовтня український народ відсвяткував день повного визволення Радянської України від нацистських загарбників [22].

Варто зауважити, що в офіційних документах ЦК КП(б)У та РНК УРСР дата визволення постійно варіювалася. Спочатку фігурували 7 і 8 жовтня, коли в Києві мали відбутися урочисті збори партійного та радянського активу, а також мітинги в усіх містах і селах України. Згодом урочистості були перенесені на 9 – 10 жовтня. В остаточному варіанті днями святкування були визначені 14 – 15 жовтня, коли, окрім зазначених урочистостей, пропонувалося запросити командувачів фронтів, що визволяли Україну, а також звернутися до ЦК ВКП(б) та радянського уряду із пропозицією проведення святкового салюту 15 жовтня о 13 год у Москві, Києві, Харкові, Донецьку, Одесі, Львові, а також запровадження медалі «За визволення України». Ця нагорода так і не побачила світ. Можливо,

однією з причин стало масштабне розгортання національно-визвольного руху на території Західної України.

У рамках урочистостей ЦК КП(б)У в обов'язковому порядку рекомендувало центральній, обласній та районній українській пресі опублікувати вищезгадане послання керівників уряду УРСР господарю Кремля, лист-поему «Слово Великому Сталіну від українського народу» та «Лист бійцям, офіцерам і генералам Червоної Армії» [35, 46 – 48, 50, 70 – 71, 73].

Одночасно періодика 1-го Українського фронту інформувала читачів про перебіг боїв у Карпатах. В опублікованому часописом 40-ї армії «За перемогу» Наказі Ставки ВГК генерал-полковнику Петрову зазначалося, що війська 4-го Українського фронту 26 жовтня на території Чехословаччини оволоділи промисловим центром Закарпатської України – м. Мукачеве [29]. За два дні до того було визволено м. Хуст. Газета «На ворога» 31-ї армії, яка в складі 1-го Українського фронту брала участь у Празькій наступальній операції, у щоденних зведеннях Радінформбюро повідомляла, що 27 жовтня 1944 р. радянські війська на території Чехословаччини оволоділи головним містом Закарпатської України – Ужгородом, також із боями відвоювали на території Чехословаччини понад 50 населених пунктів, зокрема й м. Берегове. 29 жовтня вперше був визволений Чоп, остаточно ж місто було очищене від ворога 23 листопада. Ще 25 листопада шпальти газет 1-го Українського фронту повідомляли, що на північний захід від Чопа точаться запеклі бої [10; 11].

Як бачимо, населені пункти, які нині входять до складу Закарпатської області України, у повідомленнях від Радінформбюро, котрі ретранслявала військова преса, наприкінці жовтня визначалися як міста і села Карпатської України, що є невід'ємною частиною Чехословаччини. З листопада 1944 р. населені пункти Закарпаття вже почали визначатися без географічної прив'язки до цієї східноєвропейської країни. Однак у всіх повідомленнях радянська військова преса не забувала постійно наголошувати на дружніх стосунках двох держав.

Слід зазначити, що в 1938 р. Карпатська Україна в результаті розподілу Чехословаччини під час Мюнхенської конференції підпала під вплив Угорщини і напередодні Другої світової війни не входила в коло інтересів СРСР. З 1944 р. багатому лісами карпатському регіону керівництво СРСР почало надавати неабиякого значення. Радянська пропаганда висунула гасло: «Через Карпати – на Берлін!» і повідомляла, що ворог думав сховатися за стінами Карпатських гір, проте вони не загородили дороги на Берлін. Радянські війська вже ступили на територію Німеччини, форсували Одер і перебувають за кілька десятків кілометрів від столиці Райху. Керівництво країни поставило завдання добити звіра в його лігві, встановити прапор перемоги над Берліном. «У нас маршрут один: через Карпати – на Берлін!» [37]. Газетярі стверджували й про те, що блискуча перемога в Карпатах започатковує визволення Чехословаччини, ставить у надзвичайно скрутне становище останнього сателіта Німеччини – Угорщину, а значить, суттєво погіршує стратегічне становище самої Німеччини.

Насправді радянський уряд у такий спосіб планомірно готував громадськість до процедури приєднання Закарпаття до УРСР. У визволених населених пунктах з'явилися оголошення, де йшлося про те, що німецько-угорські війська впродовж кількох років експлуатували й розорювали населення Закарпатської України. Особливо жорстоко вони грабували територію під час свого відступу, знаючи про те, що вже не повернуться в цей край. У результаті такого розбійницького загарбання населення міст і частини гірських районів залишилося без хліба. Тому командування 4-го Українського фронту виділило зі своїх запасів 250 тис. пудів хлібного зерна, яке можна було отримати в економічному бюро фронту в Мукачевому з 20 до 30 листопада 1944 р. [17]. Слід зазначити, що радянські війська дбали не лише про матеріальне забезпечення місцевого населення, а й проводили ідеологічну обробку, організовуючи культурне дозвілля закарпатців. У цей час при політвідділі 1-го Українського фронту був заснований державний Український ансамбль пісні і танцю, який згідно з постановою РНК УРСР від 22 грудня 1944 р. № 1702 з 25 грудня 1944 р. терміном на два місяці відряджався до політвідділу 4-го Українського фронту для проведення культурно-освітньої роботи серед населення Закарпаття, з подальшим поверненням у розпорядження 1-го Українського фронту [36, 1]. У травні 1945 р. ансамбль завершив свій бойовий шлях виступами у військових частинах 1-го Чехословацького корпусу. Л. Свобода згадував: «Прошу прийняти мою щирю подяку за Вашу особливу увагу... [я] завжди [буду згадувати] високохудожні виступи Вашого ансамблю у частинах 1-го Чехословацького корпусу» [32].

Розлога стаття, опублікована в газеті «За честь Батьківщини», повідомляла читачам, що 27 листопада 1944 р. в Мукачевому відбувся з'їзд Народного комісаріату Закарпатської України, на якому був прийнятий маніфест про вихід Закарпатської України зі складу Чехословаччини, котру в кожному оперативному зведенні Радінформбюро називало братньою слов'янською країною, а також про возз'єднання її з Радянською Україною. Приводом до цього стало перевірене радянською пропагандою під час «польської» та «румунської» кампаній СРСР із приєднання до УРСР Галичини, Буковини та Північної Бессарабії 1939 – 1940 рр. гасло про одвічне бажання українців об'єднати всі українські землі. До речі, територія Закарпатської України, як і територія Північної Бессарабії, ніколи не входила до складу навіть Російської імперії, однак це не перешкодило здійснити план радянського уряду щодо приєднання нових земель і в 1940 р, і в 1944 р.

Далі в маніфесті йшлося про те, що Закарпатська Україна століттями була відірвана від своєї матері – України, її населення було приречене на злидні, мова переслідувалася, закривалися школи, нищилася українська культура. Після розпаду Австро-Угорської імперії Сен-Жерменський договір 1919 р. закріплював автономію Закарпаття в складі Чехословаччини, яка так і не була встановлена. Історія не забула мармароських процесів, розстрілів маніфестантів у Хусті й Тур'я-Пасіці в 1929 р. та 1932 р. Абсолютно співзвучні мотиви лунали в радянській армійській пресі на початку Другої світової війни.

Текст маніфесту визнавав, що в 1938 р. Закарпатська Україна стала розмінною монетою в реалізації планів двох держав – Німеччини та Угорщини. Це стало наслідком незавершеної справи про возз'єднання з Великою Радянською Україною та Росією під час народних зборів на Мармароцині 18 грудня 1918 р. та у Хусті 21 січня 1919 р. [12]. У цьому суперечливому баченні історичної долі згадуваного краю особливо сумнівним є останнє твердження, адже на той час радянська влада була встановлена лише в Харкові, а Великою Україною учасники зборів називали УНР [34, 381 – 383]. Хибність попереднього твердження підкріплює відозва до православного народу Карпатської України, розміщена на сторінках часопису «Нова свобода». У цьому зверненні йдеться про таке: «Перші наші борці за православ'я ще перед світовою війною ходили до Києва набрати кріпості й надії. Тепер ми також духом і серцем через високі Карпати єднаємось із цим українським народом. Перед двадцятими роками православні заявили, що хочуть жити в українській державі. Року 1919 православна Іза ішла з нашим синьо-жовтим прапором на Хустський конгрес заявити свою українську волю» [24]. Однак упродовж десятиліть у радянській історіографії офіційною вважалася думка про те, що делегати Всекарпатського конгресу вимагали возз'єднання з Радянською Україною [4, 111].

Делегати з'їзду постановили обрати народну раду Закарпатської України як єдину центральну владу, що діятиме по волі народу на всій території Закарпаття, та уповноважити й зобов'язати її здійснити возз'єднання з УРСР.

Анексія частини країни з різних причин не призвела до погіршення стосунків між СРСР та Чехословаччиною. 21 лютого 1945 р. Е. Бенеш на прийомі для англійських та іноземних кореспондентів із приводу від'їзду з Лондона до Чехословаччини заявив, що спочатку поїде до Москви для зустрічі з чеськими діячами, які перебувають у СРСР, згодом до Чехословаччини й тимчасово, поки не буде визволена Прага, буде перебувати в Кошице. Після його приїзду чехословацький уряд у Лондоні припинить своє існування. Далі він планує скликати лідерів різних політичних партій для створення нового уряду, до якого увійдуть члени чехословацького руху опору [7].

Часопис «За честь Батьківщини» пильно стежив за цим візитом, на підставі чого повідомив, що 11 березня президент Чехословаччини виїхав із Лондона. 17 березня разом із дружиною, а також представниками чехословацького уряду Я. Шрамеком, Я. Масариком та ін. прибув до Москви, де виголосив заяву про те, що «...наш шлях на Батьківщину та усіх наших союзників веде через Москву. Це підкреслює ще більше значення нашої дружби та наших союзницьких відносин». Через два дні відбувся прийом Й. Сталіним та Головою Президії ВР СРСР М.І. Калініним очільників Чехословаччини. 28 березня в господаря Кремля відбувся урочистий обід на честь президента Чехословаччини [1; 9; 16; 25; 26 27].

Після закінчення німецько-радянського протистояння на шпальтах радянських газет був викладений текст підписаного в Москві 29 червня 1945 р. радянсько-чехословацького договору про Закарпатську Україну, у

якому зазначалося: «Закарпатська Україна (що має, згідно з Чехословацькою Конституцією, назву Підкарпатська Русь), яка на основі Договору від 10 вересня 1919 р., укладеного в Сен-Жермен ан Ле, увійшла як автономна одиниця в рамки Чехословацької Республіки, возз'єднується, згідно з бажанням, виявленим населенням Закарпатської України, і на основі дружньої угоди обох Високих Договірних Сторін зі своєю споконвічною батьківщиною – Україною та входить до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки. Кордони між Словаччиною та Закарпатською Україною, які були чинними на день 29 вересня 1938 р., стають кордонами між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Республікою...».

Незважаючи на те, що нова територіальна угода торкалася безпосередньо України, яка вважалася згідно з конституцією суверенною республікою, її підпису під документом не було. Приєднання до України території, яка стала називатися Закарпатською областю УРСР, призвело до таких геополітичних змін: по перше, територія УРСР збільшилася на 12,9 тис. кв. км, а населення зросло на 0,9 млн осіб; по-друге, приєднанням Закарпаття до України завершилося остаточне формування північно-західного державного кордону України [34, 844]. Утім, гучні заяви радянського уряду зі шпальт військових газет про втілення одвічного бажання українців об'єднатися в єдину державу були лише популізмом, адже такі етнічні землі, як Лемківщина, Холмщина, Надсяння, Підляшшя, залишилися поза межами УРСР.

Джерела та література:

1. *Беседа И.В. Сталина с г-ном Эд. Бенешем и г-ном Я. Шрамеком 19 марта // За честь Родины. – 1945. – 21 марта. – № 69.*
2. *Вегеш М.М. Карпатська Україна. Документи і факти / [М.М. Вегеш]. – Ужгород, 2004. – 432 с.*
3. *Виноградский Г. Вклад чешских патриотов // За честь Родины. 1944. – 6 мая. – № 109.*
4. *Вони боронили Карпатську Україну. Нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців / [Під ред. доктора іст. наук, професора М.М. Вегеша]. – Ужгород, 2002. – 709 с.*
5. *Г-ну Эдуарду Бенешу, президенту Чехословацкой Республики; Маршалу Иосифу Сталину // За честь Родины. 1944. – 11 апреля. – № 88.*
6. *Г-ну Яну Шрамеку – Премьер-министру Чехословацкой республики; Маршалу Иосифу Сталину // За честь Родины. 1944. – 13 апреля. – № 90.*
7. *Заявление Бенеша // За честь Родины. – 1945. – 26 февраля. – № 49.*
8. *Заявление Губерта Рипка // За честь Родины. 1944. – 10 мая. – № 112.*
9. *Заявление президента Эд. Бенеша «Наш путь на родину и всех наших союзников ведет через Москву» // За честь Родины. – 1945. – 18 марта. – № 67.*
10. *Из оперсводки за 27 октября // На врага. – 1944. – 28 октября. – № 253.*
11. *Из оперсводки за 25 ноября // На врага. – 1944. – 26 ноября. – № 277.*
12. *Маніфест Першого з'їзду народних комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною // За честь Батьківщини. – 1944. – 28 грудня. – № 268.*

13. Мануильский Д. Советский народ в боях за окончательную победу // За честь Родины. 1944. – 1 мая. – № 106.
14. Маршалу Иосифу Сталину; Г-ну Яну Шрамеку – Премьер-министру Чехословацкой республики; Маршалу Советского Союза товарищу Жукову // За честь Родины. 1944. – 13 апреля. – № 90.
15. Митинг чехословаков в Лондоне // За честь Родины. 1944. – 14 апреля. – № 91.
16. Обед у Председателя Совета Народных Комиссаров СССР И.В. Сталина в честь президента Чехословацкой Республики г-на Эд. Бенеша // За честь Родины. – 1945. – 30 марта. – № 77.
17. Оголошення економічного бюро 4-го Українського фронту про надання допомоги населенню визволених районів Закарпатської України. 20.10.1944 р. – Фонди МКНМІВВВ. – НД-262.
18. О Советско-Чехословацком Соглашении на случай вступления советских войск на территорию Чехословакии // За честь Родины. 1944. – 4 мая. – № 108.
19. Патриляк І.К., Боровик. М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / [І.К. Патриляк, М.А. Боровик] – Ніжин, 2010. – 590 с.
20. Подписание соглашения между правительствами Союза Советских Социалистических Республик и правительством Чехословацкой республики об отношениях между советским главнокомандующим и чехословацкой администрацией после вступления советских войск на территорию Чехословакии // За честь Родины. 1944. – 9 мая. – № 111.
21. Політична історія України ХХ століття у 6 т. – Т. 4. Україна у Другій світовій війні (1939-1945) / [Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАН України; Редкол. І.Ф. Курас (голова) та ін. Керівник тому В.І. Кучер]. – К., 2003. – 584 с.
22. Полосов Г. Торжество Советской Украины // За победу. – 1944. – 21 октября. – № 249.
23. Послание от Председателя Президиума ВС УССР М. Гречухи, Председателя СНК УССР Н. Хрущева, секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченко Председателю ГКО тов. Сталину И.В. в день полного освобождения Советской Украины // За победу. – 1944. – 16 октября. – № 245.
24. Православний народ Карпатської України. // Нова свобода. Орган українського національного об'єднання. – Хуст. – 1939. – 5 лютого. – № 27.
25. Президент Чехословакии выехал из Лондона // За честь Батьківщини. – 1945. – 13 березня – № 61.
26. Прибытие в Москву президента Чехословацкой республики г-на Эд. Бенеша и премьер-министра Чехословацкой республики г-на Я. Шрамека // За честь Родины. – 1945. – 18 марта. – № 67.
27. Прием Председателем Президиума Верховного Совета СССР М.И. Калининым президента Чехословацкой Республики г-на Эд. Бенеша 19 марта // За честь Родины. – 1945. – 21 марта. – № 69.
28. Приказ Верховного Главнокомандующего командующему войсками 1-го Украинского фронта Маршалу Советского Союза Жукову // За честь Родины. 1944. – 9 апреля. – № 87.
29. Приказ Верховного Главнокомандующего командующему войсками 4-го Украинского фронта генералу армии Петрову, начальнику штаба фронта генерал-лейтенанту Корженевичу // За победу. – 1944. – 27 октября. – № 255.
30. Совнарком СССР объявил о выпуске Третьего Государственного Военного Займа на сумму 25 млрд рублей сроком на 20 лет // За честь Родины. 1944. – 4 мая. – № 108.
31. Соглашение между СССР и дружественной Чехословакией // За победу. – 1944. – 24 ноября. – № 278.

32. Спогад-подяка Міністра національної оборони Чехословацької республіки Л. Свободи про виступи ансамблю в частинах 1-го Чехословацького армійського корпусу на Прикарпатті в 1944 р. Фонди МКНМІВВВ. – КН-206363/4. – Д-33035/4.
33. Становище в Словаччині // За честь Батьківщини – 1944. – 6 вересня – № 72.
34. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / [Редрада В.М. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В.А. Смолій, О.А. Левенець (співголови) та ін.]. – К., 2007. – 1028 с.
35. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 232. – 198 арк.
36. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 280. – 107 арк.
37. Через Карпати на Берлін! – Фонди МКНМІВВВ. – КН-17411. – Л-1247.
38. Чехословакия (справка) // За честь Родины. 1944. – 20 юня. – № 148.

© *Владимир ТРЕТЯК*

**ВОЕННАЯ КАМПАНИЯ СОВЕТСКИХ ВОЙСК
НА ТЕРРИТОРИИ ЧЕХОСЛОВАКИИ И
СУДЬБА КАРПАТСКОЙ УКРАИНЫ
(НА МАТЕРИАЛАХ ПРЕССЫ 1-го УКРАИНСКОГО ФРОНТА)
(1944 – 1945 гг.)**

На основе материалов прессы 1-го Украинского фронта рассмотрено военную кампанию советских войск на территории Чехословакии; прослежена эволюция советской пропаганды в освещении отношений между СССР Чехословацкой республикой; исследованы механизмы присоединения Карпатской Украины к УССР.

Ключевые слова: *военная пресса, 1-й Украинский фронт, Чехословакия, СССР, Карпатская Украина.*

© *Volodymyr TRETIAK*

**MILITARY CAMPAIGN OF THE SOVIET TROOPS
IN CZECHOSLOVAKIA AND THE FATE
OF THE CARPATHIAN UKRAINE
(ON MATERIALS OF PERIODICALS OF 1-th UKRAINIAN FRONT)
(1944 – 1945)**

Based press 1st Ukrainian Front considered the military campaign of Soviet troops in Czechoslovakia; followed the evolution of Soviet propaganda in covering relations between the USSR and the Czechoslovak Republic; studied the mechanisms of Carpathian Ukraine's accession to the USSR.

Keywords: *military press, 1-th Ukrainian Front, Czechoslovakia, USSR, Carpathian Ukraine.*